

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE ve ENERJİ AÇILIMLARI

GİRİŞ

Türkiye, 3 Ekim 2005'te Avrupa Birliği (AB) üyesi olmaya yönelik olarak önemli bir aşama kaydetmiş bulunmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin bu bağlamda enerji açılımlarına girmeden önce, AB üyesi olma serüveni üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Türkiye'nin Avrupa organizasyonları ile işbirliği anlamında bağı hayli gerilere dayanmaktadır. Avrupalı düşünürlerin fikirlerine bakarsak; bağımsız devletlerden oluşan bir Avrupa Birliği- Meclisi "Common Assembly" önerisi ilk defa 1693 yılında ortaya atılmıştır. Daha sonraları ortaya çıkan gelişmeler çerçevesinde Osmanlı Devleti de burada yerini alacaktı [1].

Türkiye'nin İlk Avrupalılık belgesi olarak 1856 Paris Anlaşması'ndan bahsedilebilir. Bu antlaşmanın 7. Maddesi ile Osmanlı, Sultan Abdülmecit döneminde "Avrupa Devletleri Konseyi"ne girmiş olur [1]. Ancak, anlaşma, savaşlardan dolayı uygulanamamıştır. Bir başka deyişle o dönemde Avrupa Birliği dağılmıştır. İki dünya savaşından sonra, tekrar Avrupa ülkelerinin bir araya gelmesi söz konusu olmuştur. Tablo 1'de Avrupa'nın Birliği yolundaki gelişmeleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme çabaları, kronolojik olarak görülmektedir.

1951 yılında AB'nin temelleri atılmıştır. Bu tarihte, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından imzalanan Paris anlaşması ile, Avrupa Kömür ve

Tarih	Avrupa Birliği'nin Oluşumu	Tarih	Türkiye'nin AB'ye Giriş Faaliyetleri
1951	Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından imzalanan Paris anlaşması ile, "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu" kurulmuştur.	1959	AET'ye ortaklık başvurusu
		1963	Ankara Antlaşması
		1970	Katma Protokol
1957	Roma Anlaşması ile; Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kuruldu	1982	Türkiye ile ilişkiler donduruldu.
1973	İlk genişleme (Danimarka İngiltere ve İrlanda'nın katılımı)	1986	İlişkiler canlandırıldı.
1981	Yunanistan'ın girişi	1987	Tam üyelik başvurusu
1986	Lüksemburg Zirvesi'nde, Avrupa Birliği için anlaşma taslağı "Tek Senet" adıyla kabul edilmiştir.	1989	Başvurunun kabul edilmemesi
1986	İspanya ve Portekiz'in girişi	1995	1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı
1992	Maastricht Anlaşması (Avrupa Birliği Anlaşması),	1996	Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesi
1993	Kopenhag Zirvesi, "Kopenhag Kriterleri"ni kabul etmiştir.	1997	Lüksemburg Zirvesi- Türkiye aday ülkeler arasında sayılmadı.
1995	Avusturya, Finlandiya, İsveç'in girişi	1999	Helsinki Zirvesi Adaylığın tanınması
1999	Amsterdam Anlaşması, üye ve aday ülkelerin birliğe uyumu çalışmalarını zorunlu kılmıştır.	2001	Katılım Ortaklığı Belgesi Ulusal program
2004	10 yeni katılım : Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi), Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya,)	2004	Brüksel Zirvesi- Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesi
		31.10.05	Müzakere sürecinin başlaması

Tablo 1 : Avrupa'nın Birlik. Yolundaki Gelişmeleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Girme Çabaları, Kronolojisi

Çelik Topluluğu kurulmuştur. Burada ana fikir, "uluslar üstü kurumlar" türü bir yönetim yapılanması oluşturmaktır. Ancak, burada önemli bir husus; iki hammadde esas alınarak topluluk oluşturulmasıdır. Kömür enerji hammaddesi, çelik ise sanayi hammaddesidir. Çelik üretimi için kömürün ayrı bir önemi bulunmaktadır. Sonuçta, **AB temeli iki önemli hammaddeye ve özellikle de önemli bir enerji hammaddesine dayanmaktadır.**

Aynı 6 ülke tarafından 1957'de yapılan Roma Anlaşması ile; Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) hayata geçirilmiştir. Burada da iki kurum vardır, biri ekonomik biri enerji kurumudur. Burada,

enerji nükleer enerji bağlamında karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, 1959 yılında AET'ye ortaklık başvurusu yaptı ve 1963 yılında Ankara Antlaşması ile bu başvuru değerlendirildi. 1970'de Katma Protokol imzalandı. 1982'de ise, Türkiye ile ilişkiler donduruldu. 1986'da ise ilişkiler canlandırıldı. Aynı yıl, 1986 yılındaki Lüksemburg Zirvesi'nde, Avrupa Birliği için anlaşma taslağı "Tek Senet" adıyla kabul edilmiş ve Avrupa Birliği fikri netleşmiştir.

Türkiye bir yıl sonra 1987'de tam üyelik başvurusunda bulundu. Bu başvuru 1989'da kabul edilmedi. Bu arada, 1992'de imzalanan Maastricht Anlaşması, "Avrupa Birliği Anlaşması" olarak bilinmektedir. Bu anlaşma birlikteliğe köklü

değişiklikler getirmiştir. 1993 yılında ise, Kopenhag Zirvesi ile "Kopenhag Kriterleri" kabul edilmiştir.

1995 yılında, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı alındı ve bu karar bir yıl sonra 1996'da yürürlüğe girdi. Ancak, 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nde, Türkiye aday ülkeler arasında sayılmadı. Bundan 2 yıl sonra 1999'da Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin adaylığı tanındı. Bu arada, 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması, üye ve aday ülkelerin birliğe uyum çalışmalarını zorunlu hale getirmiştir.

2001 yılında Türkiye için, "Katılım Ortaklığı Belgesi" ve "Ulusal Program" belirlenmesi oldu. Bundan sonra, 2004'te Brüksel Zirvesi ile Türkiye'ye müzakere tarihi 3 Ekim 2005 olarak verildi. Nihayet, 3 Ekim 2005 tarihinde müzakereler başlamış oldu. Bilindiği üzere halen bu süreçteyiz.

Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği (AB), elli yılı aşkın bir süredir gelişimini sürdürmektedir. Bu gelişim önce, ekonomik gibi görünse de, giderek daha önem kazanmış ve siyasal bir gelişime doğru değişim göstermiştir ve halen de göstermektedir. Bu arada önemli bir diğer husus da; **enerji hammaddesine dayalı bir topluluk olarak kurulan Avrupa birliğinin büyümesini enerji hammaddesi bölgelerine doğru yapıyor olmasıdır.**

3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye-AB müzakere sürecinin başlaması ile Avrupa Birliği, dünyanın başlıca enerji bölgelerine komşu durumuna gelmiş olmaktadır. Bu bakımdan 3 Ekim 2005 tarihinin önemi, Türkiye için olduğu kadar, AB için de aynen geçerlidir denebilir.

DÜNYA ENERJİ DURUMU

Şimdi de dünya enerji durumunu kısaca özetleyelim. Önemli bir girdi durumunda olan enerjiye, her tür faaliyette gereksinim duyulmaktadır. Enerji gereksinimine en çok ihtiyaç duyulan faaliyet grubu veya eylem silsilesi ise bilindiği üzere sanayi faaliyetleridir. Bir başka deyişle, endüstri, enerji yoğun bir faaliyettir. Bu bağlamda, medeniyet

seviyesi ve dolayısıyla gelişmişlik, ülkelerin sanayi istatistikleri değerlendirilerek enerji kaynağının teminini veya enerji yapıldığında, enerji; gelişmişlik ölçütü kaynağına ulaşımı etkilemeyecek olarak kullanılan önemli bir olgu çözümler, enerji politikalarında etkin olmaktadır. Böylelikle, bazı enerji

Dünya enerji tüketimi, esas itibarıyla kaynakları, diğerlerine göre öne insanların refahlarını sağlamak için çıkmaktadır [2-3].

yapmak istedikleri faaliyet silsileleriyle Bu bağlamda günümüzde birincil artmaktadır. Bir başka deyişle, enerji enerji kaynakları olarak nitelenen tüketimi sanayi ile birlikte oluşan talebi kaynaklar, enerji politikalarına yön karşılamak üzere ortaya çıkmaktadır. vermektedir. Bu kaynaklar arasında, fosil Dünyadaki enerji talebi ve bunun yakıtlar, rejimi düzgün hidrolik kaynaklar uzantısında enerji tüketimi gelişmiş ve nükleer enerjiden bahsedilebilir. Rejimi ülkelerle, gelişmekte olan ve geri kalmış düzgün hidrolik kaynaklar, esas itibarıyla ülkeler arasında farklılıklar coğrafyaya bağlıdır. Nükleer hammadde göstermektedir.

Enerji kaynakları, bilindiği üzere edilebilmektedir. Kömür de nispeten, gerçekte hayli çeşitlidir. Ancak, her enerji dünyanın farklı bölgelerinde önemli kaynağının aynı oranda kullanıldığı rezervler olarak karşımıza çıkmaktadır.

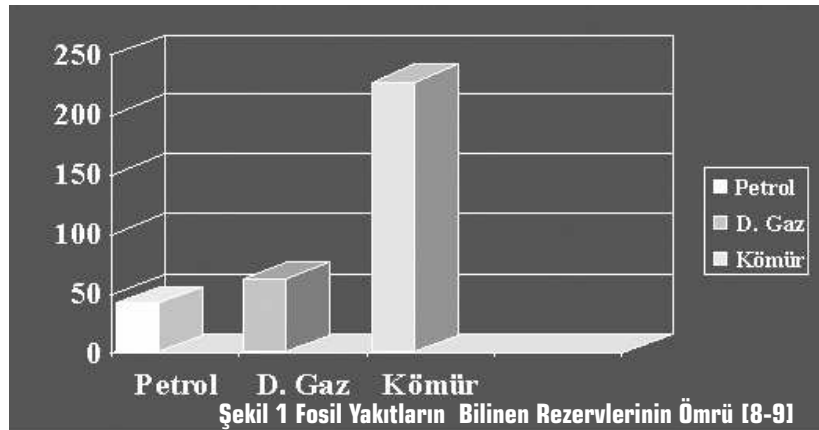
söylenemez. Farklı enerji kaynaklarının Oysa, birincil enerji kaynağı kullanımlarının veya tercih edilmişleri, durumundaki akışkan fosil yakıtların, bir değişik nedenlere bağlanabilir [2-3]. başka deyişle, petrol ve doğal gaz

Enerji konusunda geliştirilmiş rezervleri ile tüketim bölgelerinin büyük teknolojiler de hayli ileri seviyelere erişmiş farklılık göstermektedir. Bu durum söz durumdadır. Dolayısıyla ülkeler, diğer konusu bu enerji kaynaklarının jeopolitik faktörlerle beraber teknolojik gelişimleri önemini göstermektedir.

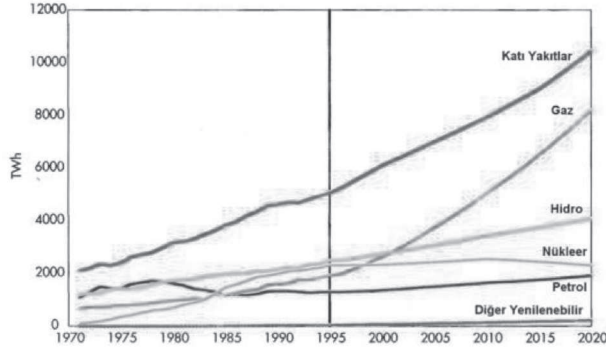
çerçevesinde tercihlerini yapmaktadır. Bu Öte yandan, fosil yakıtların bilinen bağlamda, enerji santrallerinde kalite rezervleri farklılık göstermektedir. Şekil 1'de fosil yakıtların bilinen rezervlerinin uygulamaları da önem kazanmaktadır [4-7]. ömürleri görülmektedir [8-9]. Ancak,

Bütün bunların yanı sıra, burada, yeni bulunacak ve fiyatların artmasıyla önemli bir husus, enerji üretiminde enerji ekonomik hale gelecek rezervlerle bu kaynağının "emre amadeligi"dir. Emre sürenin daha uzayacağı tahmin amadelik ile zamandan ve çoğu kez de edilmektedir.

mekandan bağımsız, dolayısıyla her zaman Öte yandan, dünyanın farklı enerji ve her yerde enerji üretiminin kaynaklarını kullanımı ve beklenen sağlanabiliyor olması kastedilmek gelişmeler Şekil 2'de verilmektedir [10]. istenmektedir. Bir başka deyişle, Şekil 1 ve Şekil 2 bir arada



değerlendirildiğinde, dünyada yakın gelecekte fosil yakıtların önemini koruyacağı anlaşılmaktadır. Özellikle, akışkan fosil yakıt rezervlerinin kullanıcı ülkelerden uzak olması, dünya politikalarını etkileyecektir.



Şekil 2. Dünyada Farklı Enerji Kaynaklarının Kullanımı ve Beklenen Gelişimleri [10]

TÜRKİYE'NİN ENERJİ DURUMU

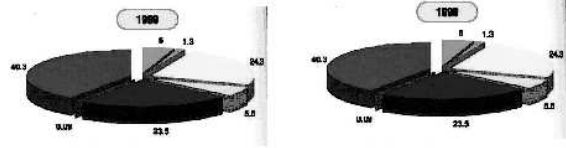
Türkiye'nin durumunu incelemek istersek, dünya nüfusunda % 1,2'lik bir paya sahip olmasına karşın, enerji tüketiminde % 0,8'lik bir paya erişebilmiş olduğunu belirtmek gerekir. Kişi başına dünya ortalamasının dörtte üçü kadar (48 GJ) enerji tüketmektedir. Türkiye, enerji kaynakları açısından net ithalatçı bir ülke durumundadır.

Türkiye gereksinim duyduğu enerjiyi sağlamak açısından; güvenilirlik ve sürdürülebilirlik, ekonomiklik, çevresel uyum ilkelerini benimsemiş durumda. Teminde güvenilirlik açısından enerji gereksinimini, hem daha çeşitli kaynaklara dayandırmaya, hem de bu kaynakları satın aldığı ülkelerin sayısını artırmaya çalışmaktadır. Nitekim, fosil yakıtlar içinde nispeten yeni bir kaynak olan doğal gaz son yıllarda, Avrupa ve dünyadaki eğilimlere paralel olarak, enerji tüketimindeki payını hızla artırmış bulunmaktadır.

Türkiye belki de en ciddi enerji sıkıntısını elektrik enerjisi alanında yaşamaktadır. Artan talebin karşılanması her dönemde mümkün olmamaktadır. Sıkıntılar üretim alanında olduğu kadar, iletim ve dağıtım aşamasında da olabilmektedir.

Türkiye'de üretim birimleri çoğunlukla güney ve güneydoğuda, tüketim merkezleriyse kuzeybatıda olduğundan iletim hatları uzun. Dolayısıyla iletim kayıpları genellikle AB ülkelerinin üzerindedir. Ancak asıl kayıpların, dağıtım aşamasında gerçekleşmekte olduğu söylenebilir. Hatta, kaçak kullanım oranları kesin olarak bilinemediği de ifade edilmektedir.

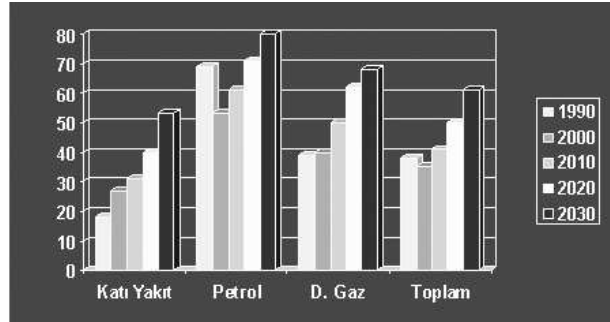
Öte yandan; kurulu güç kapasitesine göre üretilebilen enerji düşük olmaktadır (Şekil 3). Bu durum Türkiye'de enerji santrallerin sorunlu olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle, santrallerin modernizasyon ve ıslahı çalışmalarına gereksinim duyulmaktadır.



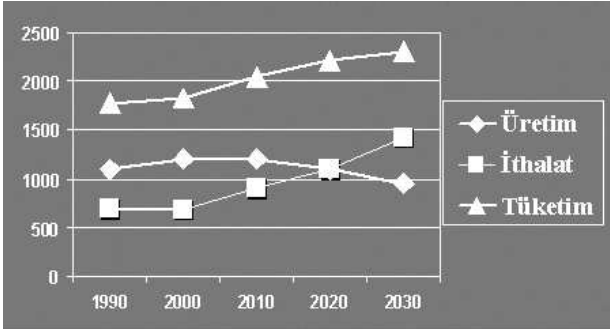
Şekil 3 Kaynaklara Göre Kurulu Güç ve Üretim (%) [2, 11]

AB ve TÜRKİYE'NİN ENERJİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

AB'nin enerji politikaları, enerji kaynaklarının durumundan yön bulmaktadır. AB, birincil enerji kaynakları açısından fakir olarak nitelenebileceğinden, birincil enerji kaynakları açısından dışa bağımlılığı söz konusudur. Şekil 3'te AB'nin Birincil Enerji kaynaklarında dışa bağımlılığı 1990-2030 periyodu projeksiyonu olarak görülmektedir [9]. Şekil 4'te ise AB'nin aynı zaman periyodu için üretim, toplam enerji tüketim ve İthalat projeksiyonu verilmektedir [9]



Şekil 3 AB'nin Birincil Enerji Kaynaklarında Dışa Bağımlılık Projeksiyonu (1990-2030 Periyodu) [9]



Şekil 4 AB'nin Toplam Enerji Üretim, Tüketim ve İthalat Projeksiyonu (1990-2030 Periyodu) [9]

Türkiye ile Avrupa enerji açısından göz önüne alındığında bazı paralellikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle, AB ve Türkiye arasında enerji açısından paralellik ve farklılıklar olarak niteleyebileceğimiz hususları belirtelim.

Paralellikler:

- AB ülkeleri'nin sahip olduğu enerji kaynakları, Türkiye gibi kendi gereksinimlerine yetmemektedir.
- Birincil enerji kaynaklarından kömür; hem AB'de ve hem de

Türkiye'de en çok bulunan enerji hammaddesidir.

- Avrupa Birliği ve Türkiye'nin enerji kaynağı ihtiyaçları bulunmaktadır ve dışa bağımlılık söz konusudur.
- AB ve Türkiye, enerji kaynağı hammaddeleri benzer bölgelerden temin etmektedirler.
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına hem AB'de ve hem de Türkiye'de önem vermeye çalışılmaktadır. Ancak, istenen seviyeye gelememiştir.
- Enerji kaynağı gereksinimleri artarak giden bir trend göstermektedir.

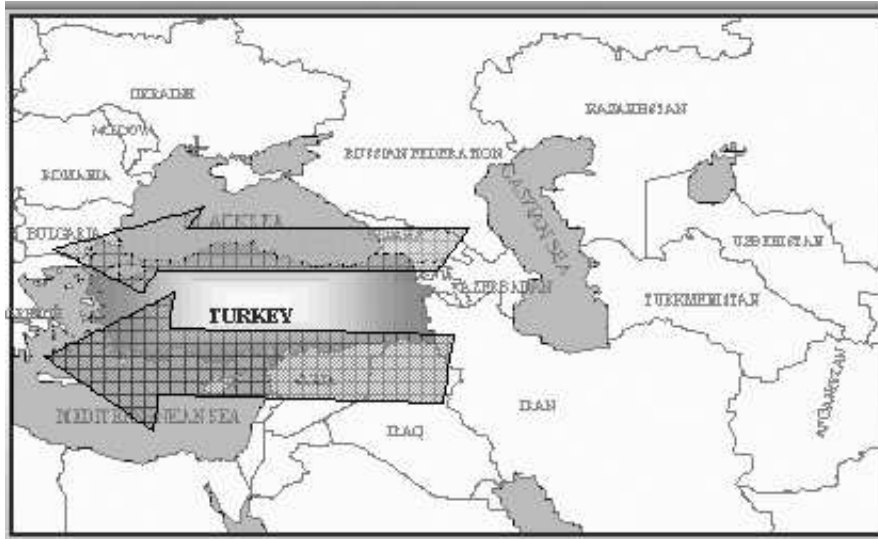
Farklılıklar

- AB ve Türkiye'nin kişi başına enerji tüketimleri arasında (AB'ninki için misliyle ifade edilebilecek) önemli farklılıklar bulunmaktadır.
- AB'inde elektrikte kayıp-kaçak oranı Türkiye'ye göre hayli düşüktür.
- Geleneksel enerji kaynağı olarak nitelenebilecek, odun ve tezek kullanımı Türkiye'de hala mevcuttur.

- Türkiye'de nükleer enerjiden yararlanılmamaktadır.
- Türkiye enterkonekte şebekesi, AB ülkelerine göre eskidir.
- Türkiye, boru hattı projelerinin hayata geçirilmesi ve verimli çalışır hale gelmesinden sonra, enerji kaynağı odağı durumuna gelebilecektir.

Paralellikler ve farklılıklar bir arada göz önüne alındığında, AB'nin Türkiye üzerinden enerji kaynağı bölgelerine ulaşması söz konusu olacaktır. Bu husus, pek çok kez dile getirilmiş olup, "Enerji Koridoru", "Enerji Köprüsü" veya "Enerji Terminali" olarak nitelenmektedir (Şekil 5) [11].

Türkiye, henüz "Enerji Koridoru", "Enerji Köprüsü", "Enerji Terminali" nitelenmesinde bir ülke durumunda değildir. Zira, henüz aldığımız veya Türkiye topraklarına ulaşan enerji kaynakları Türkiye tarafından tüketilmektedir. Ancak, yakın zamanda bu nitelermeye uygun hale gelebilecektir. Bir başka deyişle, yakın bir gelecekte, Türkiye topraklarına ulaşan petrol ve/veya doğal gaz diğer ülkelere ulaştırılabilecektir.

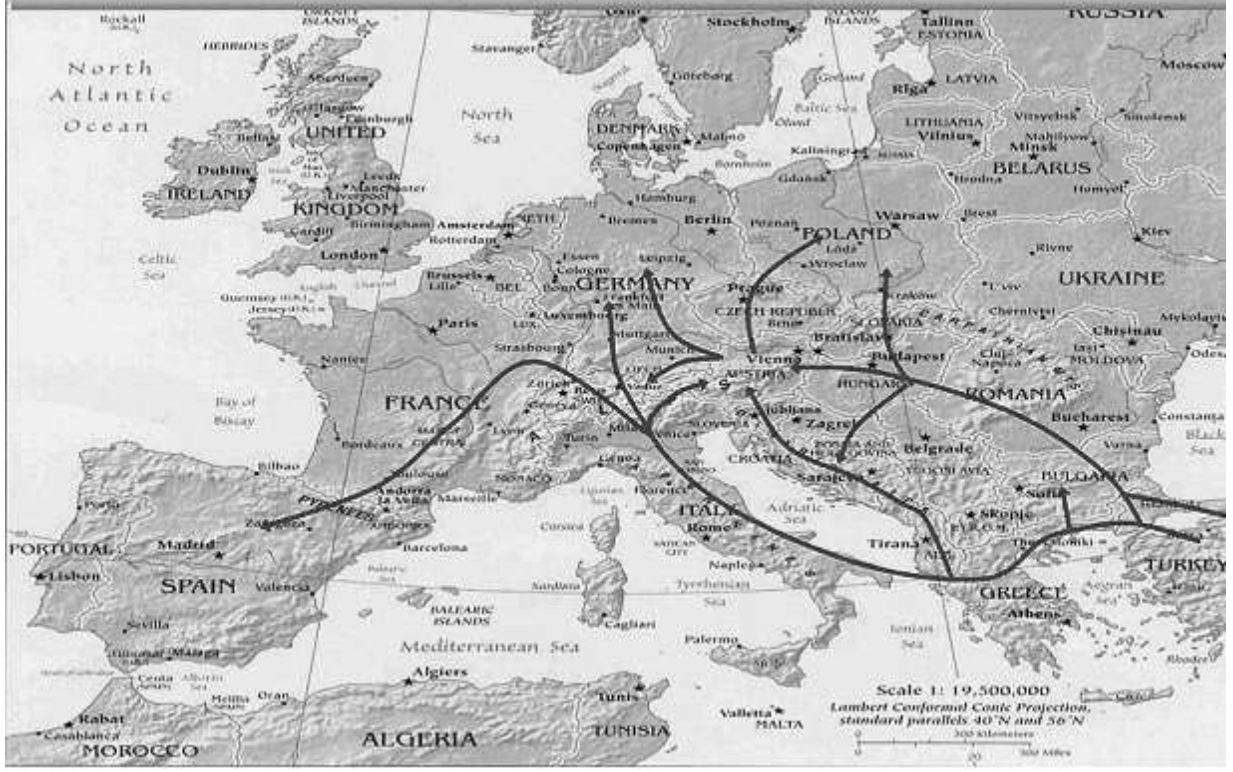


Söz konusu olan enerji hattı bağlantıları günümüzde hayata geçirilmeye başlanmıştır. Kimisi ise planlanmaktadır. Şekil 6'da Türkiye'de doğal gaz hattı olarak mevcut olan ve planlanan hatlar görülmektedir [12]. Bu hatların olası Avrupa bağlantıları ise, Şekil 7'de görülmektedir [12].

Şekil 5 "Enerji Koridoru", "Enerji Köprüsü", "Enerji Terminali" nitelenmesinde Türkiye [12].



Şekil 6 Türkiye'de Doğal Gaz Hattı Olarak Mevcut Olan ve Planlanan Hatlar [12]



SONUÇ

Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, Türkiye Avrupa Birliği için önemli bir ülke durumunda olduğu görülmektedir. Bu Türkiye'ye avantajlar getirebilecektir.

Avantajlar olarak;

- Enerji bağlantıları açısından Türkiye vazgeçilmez bir duruma sahip olabilir.
- Uygulanacak yerinde enerji politikaları, AB'ye giriş sürecini hızlandırabilir.
- Türkiye'nin enerji verimliliği açısından yapması gerekenleri hızlandırır.

Bunlardan ayrı olarak bazı sorunlar da söz konusu olabilecektir. Bu sorunlar ise;

- Türkiye'nin transit ülke durumu, komşu ülkelerle veya komşu ileri ülkelerle sorunlara neden olabilir.
- Türkiye'ye farklı konularda bazı sorunlar getirebilir.

Önümüzdeki süreçte önemle üzerinde durulması gereken hususlar olarak; daha önce AB ve Türkiye arasındaki paralellik ve farklılıklar olarak nitelediğimiz hususlar da göz önüne alındığında; Uyum İçin Gerekli Olanlar;

- Mevzuatın AB'ye uyumlu hale getirilmesi (Toplam 286 adet AB enerji mevzuatının 114 adedi ETKB ve bağlı/ilgili kuruluşlarını bağlayıcı görünüyor.)
- Enerji hatlarının AB bağlantılarının çeşitlilik ve yedeklilik ilkesi içinde düşünülmesi
- Enerji nakil hatlarının yenilenmesi
- Kaçak-kayıp oranlarının düşürülmesi
- Akılcı politikaların uygulanması sayılabilir.

Türkiye, henüz "Enerji Koridoru", "Enerji Köprüsü", "Enerji Terminali" nitelenmesinde bir ülke durumunda değildir. Zira, henüz aldığımız veya Türkiye topraklarına ulaşan enerji kaynakları Türkiye tarafından tüketilmektedir. Ancak, yakın zamanda bu nitelemeye uygun hale gelebilecektir. Bir başka deyişle, yakın bir gelecekte, Türkiye topraklarına ulaşan petrol ve/veya doğal gaz diğer ülkelere ulaştırılabilecektir.

İşte söz konusu yakın gelecekte, belirtilen bu hususlar önem kazanacaktır. Ancak, uygun plan ve koordinasyonlarla sağlanabilir görünmektedir. Ancak, hayata geçirilme süreci ve uygulama kararlılığı, Türkiye'nin AB'ne giriş sürecine etkili olabilecektir.

KAYNAKLAR

- [1] TURKAB, 2005, "Avrupa Birliğinin Kurumsal Yapısı ve Türkiye-AB İlişkileri", (AB-Türkiye İşbirliği Derneği).
- [2] A. Beril Tuğrul, 2003, "Enerji Politikaları İçinde Doğal Gaz", II. Doğal Gaz ve Enerji Yönetimi Kongresi, Bildiri Kitabı, 16-19 Eylül 2003, Gaziantep.
- [3] A. Beril Tuğrul, 2003, "Türkiye'de Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Enerji Politikaları İçindeki Yeri", Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu, Bildiri Kitabı s: 319-324, Kayseri, 3-4 Ekim 2003.
- [4] A. Beril TUĞRUL, 2003, "Quality Concept for Energy Implementation", First International Symposium on Exergy, Energy, Environment (IEES-1), İzmir.
- [5] A. Beril Tuğrul, 1996, "Nükleer Santraller ve Kalite", I. Ulusal Nükleer Enerji ve Çevre Sorunları Sempozyumu Bildiri Kitabı, 19 Aralık 1996, Edirne.
- [6] A. Beril Tuğrul, 2000, "Nükleer Enerjide Nükleer Güvenlik Felsefesi ve Kalite Güvence", Enerji Kaynakları Sempozyumu Bildiri Kitabı, s: 37-47, Çanakkale.
- [7] A. Beril Tuğrul, 2002, "Enerji Planlaması ve Yönetimi İçin Kalite Halkası", Temiz Enerji Sempozyumu Bildiri Kitabı, s: 1-8, İstanbul.
- [8] BP, 2001 Statistical World Review.
- [9] Necdet Pamir, 2003, "AB Enerji Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları", UPAV.
- [10] TAEK, 2002, "Sürdürülebilir Kalkınma ve Nükleer Enerji", Ankara.
- [11] ASO, 2001, "Ulusal Enerji Politikası", Enerji, Türkiye Enerji Yılı, s: 18-35.
- [12] <http://www.botas.gov.tr/harita.asp>, 2005, Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAŞ).